

ФОРМУВАННЯ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО КЛАСТЕРА В ПІВДЕННОМУ РЕГІОНІ

Галенко О.І., к.е.н., доцент

Білоцерківський національний аграрний університет

В даній статті обґрунтовано методичні і методологічні концепції організації й підвищення ефективності інтегрованих агропромислових формувань (зернопродуктових кластерів) з урахуванням специфічних особливостей підприємств зернопродуктової галузі Південного регіону України.

In the article the methodical and methodological concepts are substantiated for organization and efficiency improvemen to fintegrated agro-industrial formations (grain-food clusters) subject to the specific conditions of the grain and food enterprises in the Southern region of Ukraine.

Постановка проблеми. Динамічне й стабільне функціонування зернопродуктового ринку – один з найважливіших факторів успішного розвитку економіки країни. Особливе значення розвитку зернопродуктового ринку виникає у зв'язку із збільшенням частки імпортової продукції в товарній структурі продовольчого ринку й створенням реальної загрози продовольчої безпеки держави. У сформованій ситуації важливого значення набуває дослідження закономірностей розвитку регіонального зернопродуктового ринку, тому що ринок вітчизняних продуктів харчування значною мірою став залежати від місцевих і регіональних економічних умов. Саме у взаємодії цих умов із зернопродуктовим ринком є ключовим чинником стабілізації й розвитку агропромислового комплексу окремих регіонів України. Одні з найбільш ефективних форм розвитку агропромислового комплексу є міжгосподарська кооперація й агропромислова інтеграція, що поєднують підприємства різних галузей, зв'язаних економічними відносинами. На сучасному етапі для виходу вітчизняного агропромислового виробництва із кризи й стійкого розвитку зернопродуктового ринку регіону, а також вирішення проблеми продовольчої безпеки може застосовуватися кластерний підхід, що робить поставлену на дослідження тему особливо актуальною й своєчасною.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Теоретичні й методологічні аспекти формування й функціонування агропродовольчого ринку за останні роки придбали особливу актуальність і значимість, підтвердженням чому служить значний обсяг наукових публікацій на цю тему. Це дослідження базується на теоретичних і методологічних дослідженнях провідних шкіл і напрямків в області аграрної економіки, які одержали широке висвітлення в роботах вітчизняних і закордонних учених, таких як: А.І. Алтухов, А.Е. Булатів, І.П. Глебов, А.М. Ємельянов, І.І. Лукінова, О.О. Сторожука, В.І. Бойка, С.С. Бакая, М.Г. Лобаса, П.Т. Саблука, І.І. Червєня, М.Я. Полоцького, О.К. Слюсаренка, Ю.П. Воскобойніка, Р.П. Саблука, та інших.

Однак недостатньо вивченими залишаються питання, пов'язані з формуванням зернопродуктового ринку і його інфраструктури, умовами його функціонування й регулювання, визначенням пріоритетів розвитку агропромислового виробництва на регіональному рівні. У цей час зернопродуктовий регіональний

ринок, його проблеми, розвиток і сучасний стан - недостатньо досліджена сфера й у той же час - найважливіший структурний елемент ринкової економіки будь-якої країни. Тому слабка теоретична вивченість і практична значимість проблеми формування й удосконалювання регіонального ринку зерна й зерно продуктів обумовили вибір з даного дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття сутності, особливостей і закономірностей формування й розвитку регіонального зернопродуктового кластера, розробка шляхів ефективності його функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Агропромислова кластеризація – концентрація і спеціалізація агропромислового виробництва на базі міжгосподарської кооперації агропромислової інтеграції з формуванням на території замкнутих продуктових ланцюгів «виробництво, зберігання, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції при умові збереження юридичної самостійності учасників кластеризації для отримання ними конкурентоспроможної продукції й підвищення прибутковості.

В українському законодавчому полі можуть створюватися три типи великотоварних агропромислових об'єднань кластерної організації: самоврядне продуктове агропромислове об'єднання; самоврядне науково-виробниче агропромислове об'єднання; самоврядне територіально-виробниче агропромислове об'єднання.

Розвиток цих напрямків обумовлено об'єктивним економічним процесом, пов'язаними з однієї сторони із суспільним поділом праці і його спеціалізацією, науково-технічним прогресом, природно-економічними умовами. З іншого боку – з необхідністю взаємодії між спеціалізованими галузями й видами аграрного й промислового виробництва. Вибір тієї або іншої форми інтеграції залежить від природно-економічних обставин в регіоні, стану продовольчого ринку, форм об'єднання капіталу й участі їх у керівництві, можливостей головного підприємства. Однак не залежно від обраної форми для всіх агропромислових формувань головним є те, що вони поєднують весь виробничий процес, від сільськогосподарського товаровиробника до споживача готової продукції. Учасники системи забезпечують просування продуктів по всьому ланцюжку: виробництво-переробка-реалізація, що в остаточному підсумку сприяє досягненню ефекту боротьби із кризою [1,2]. Регіональний зерно продуктовий підкомплекс (фактично кластер) розглядається Калькаєвим І.Г. як складна соціально-економічна система, що складається з господарюючих суб'єктів трьох рівнів, наявність яких визначається специфікою виробничого процесу й технологічним взаємозв'язком. Перший рівень - сукупність сільськогосподарських підприємств й організацій, що здійснюють виробництво первинної сировини для переробної промисловості, кормів для тваринництва й мінімальний рівень готової продукції. Другий рівень - підприємства й організації, засновані на базі елеваторних комплексів, що мають у своєму складі потужності, що забезпечують зберігання, первинну переробку й виробництво як сировини для поглибленої переробки, так і готової продукції. Третій рівень - підприємства, що роблять кінцевий готовий продукт: хлібокомбінати (найбільш повно відбивають специфіку даного рівня), кондитерські, макаронні фабрики й ін. Саме вони мають безпосередній вихід на споживчий ринок, здійснюють прямий зв'язок з кінцевим

покупцем, а виходить, є визначальною ланкою у формуванні кінцевої ціни продукції зернопродуктового підкомплексу [3].

Необхідність пошуку нових форм організації зернового виробництва визначається масштабом завдань, що стоять перед зернопродуктовим підкомплексом Південного регіону. Процеси концентрації й інтеграції виробництва створюють передумови для використання кластерних механізмів управління розвитком зернового ринку. Існує безліч підходів до класифікації кластерів. На найбільш загальному рівні кластери прийнято розділяти на позапросторові й територіальні (просторові), залежно від того, який компонент – галузевий або територіальний в них переважає. Категорія позапросторових кластерів у значній мірі являє собою спробу підвести під популярний кластерний "бренд" традиційний галузевий підхід. Зернопродуктовий кластер Південного регіону класифікується як територіальний, його можна віднести до поза просторових кластерів.

Проведення кластерної політики в зернопродуктовому комплексі регіону допускає активність органів державної влади по наступних основних напрямках:

- сприяння інституціональному розвитку кластерів;
- підвищення конкурентноздатності учасників;
- формування сприятливих умов розвитку кластерів.

Одним з головних принципів створення кластера є дотримання умов інтеграції й незалежності суб'єктів, що в нього входять.

Аналіз кластерних теорій визначив принципи, що є основою формування кластерів (географічний, технологічний, якісний, горизонтальний, вертикальний, фокусний). Їхня оцінка дозволяє зробити висновок про те, що розглянуті принципи кластерної організації стосовно зернового виробництва недостатньо відбивають сучасні вимоги до формування кластерних структур. Ми пропонуємо доповнити класифікацію кластерних принципів (табл. 1).

Таблиця 1

Принципи побудови кластерів у зерно продуктовому підкомплексі

Зміст	Принципи
Самоорганізація	1. Організаційні передумови розвитку кластера 2. Структурна й функціональна спільність підприємств кластера 3. Посилення взаємодії кластерів 4. Створення умов для розвитку й формування кластера
Внутрикластерна кооперація й конкуренція	1. Внутрішньогалузева конкуренція між підприємствами 2. Кооперація при виході на міжрегіональні й федеральний ринки 3. Розвиток власної господарської діяльності 4. Стимулювання інноваційних процесів
Загальні економічні інтереси	1. Залежність учасників кластера від успіхів один одного 2. Підвищення рівня інноваційного бізнесу 3. Збереження автономності й згуртованості учасників кластера 4. Координація й прийняття спільних рішень
Корпоративність	1. Культура спілкування між учасниками, клімат довіри 2. Взаємоконтроль у вирішенні конфліктних ситуацій 3. Можливість обміну інформацією 4. Спрощення структури взаємодії
Довгострокове співробітництво	1. Підтримка взаємин 2. Регулярні, довгострокові гарантовані поставки 3. Доступ до інформації, ресурсів, інформованості учасників 4. Взаємодія для підтримки конкурентних переваг

Зміст	Принципи
Часткове лідерство	1. Наявність центрів притягіння (довгострокові економічні інтереси) 2. Домінуючий фактор (концентрація навколо сформованих інтересів)
Динамічність	1. Постійний "рух" кластера 2. Адаптація до постійно мінливих вимог ринку 3. Поява нового продукту
Комплексність	1. Об'єднання учасників у рамках технологічного ланцюжка 2. Орієнтація на запити кінцевого споживача (внутрішнього й зовнішнього) 3. Удосконалювання процесів

Формування зернопродуктового кластера, у нашому розумінні, може відбуватися в чотири послідовних етапи:

1. Аналіз умов для формування кластера зерновиробництва. У рамках даного етапу вивчають стан ринків товарів і послуг, факторів попиту та пропозиції, цінову політику, стан капіталу й ресурсів учасників кластера, проводять аналіз конкурентів й оцінку конкурентних переваг.

2. Розробка структури кластера з урахуванням факторів, що роблять вплив на зернопродуктовий підкомплекс. Тут виявляють учасників, зацікавлених у входженні в інтеграційні структури, визначають структуру кластера, розробляють умови й правила його функціонування, підготовляють нормативно-правові документи, що регулюють взаємодію учасників і розвиток самого кластера зерновиробництва.

3. Формування зернового кластера. На даному етапі створюються: організаційно-виробнича структура кластера; керівні органи, що координують роботу кластера; визначаються масштаби й форми спільної діяльності учасників; формуються норми й правила, що забезпечують роботу кластера.

Говорячи про кластер, важливо підкреслити точку зору більшості вчених про те, що він не є організаційно-правовою формою й не виступає в ролі юридичної особи. Це всього лише форма економічного співробітництва, заснована на довгострокових договірних відносинах.

При цьому, в його структуру повинні бути включені органи державної влади й місцевого самоврядування, підприємства-виробники, елеватори й переробники зерна. Склад учасників кластера може мінятися залежно від вимог конкурентноздатності напрямків реалізації виробленої зернопродукції, стратегії розвитку самої кластерної структури й т.п.

Організаційне ядро кластера у виробництві продовольчої пшениці можуть скласти з боку сільськогосподарських підприємств сільгосптоваровиробники районів регіону. Аналогічно в наступному формуванні й розвитку кластера визначаються сільгоспвиробники, зайняті у виробництві круп'яних і зернофуражних культур, а також озимого жита.

Організаційна структура зернового кластера представлена на рис. 1.

Керує діяльністю кластера рада, до складу якої, крім керівників підприємств, що об'єднуються, варто включити й представників регіональних органів влади. Рада кластера повинна мати чисто координаційні й аналітичні функції.

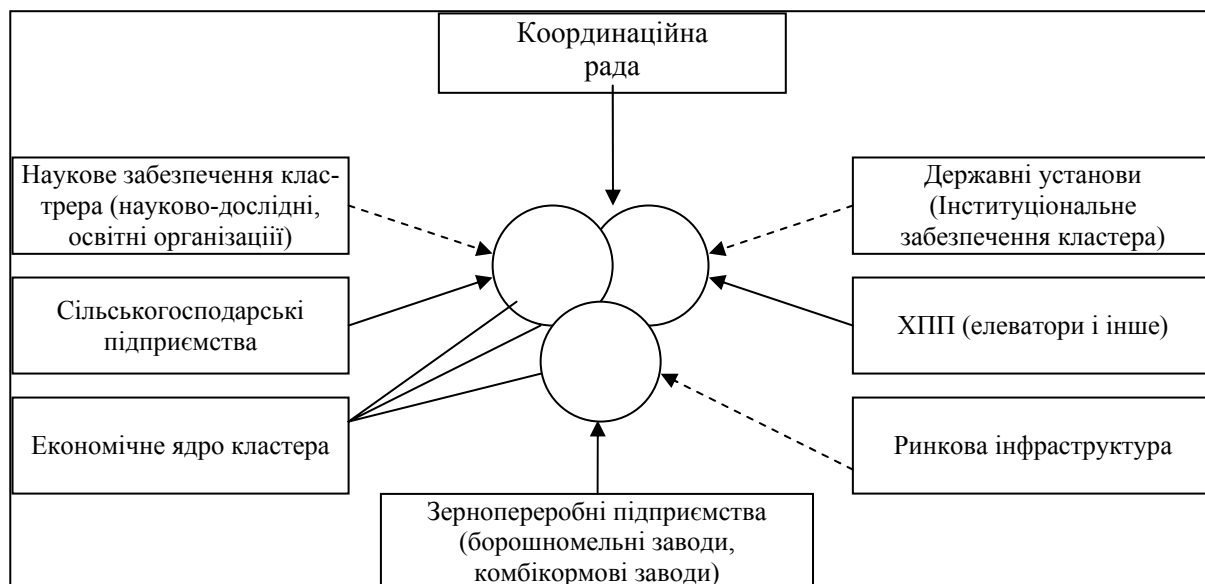

Рис. 1. Організаційна структура зернового кластера Південного регіону

4. Супровід функціонування кластера, оцінка ефективності розвитку кластерної структури. У рамках 4-го етапу проводиться оцінка ефективності кластерних перетворень, виявляються перспективні напрямки розвитку кластера. Характерною рисою кластера є досить широкий спектр діяльності господарюючих структур, що входять до нього, що створює труднощі при обліку й оцінці результатів функціонування як кластера в цілому, так і його учасників окремо. Разом з тим, формування зернопродуктового кластера забезпечить синергетичний ефект у зерновій галузі, який можна визначити по формулі:

$$EVA = \sum_{t=1}^T EVA_t \cdot (1 + C)^{T-1} \quad (1)$$

де EVA_t – економічна додана вартість у зерновому кластері в році;

t C – норма дисконту;

T – часовий лаг.

Формування зернопродуктового кластера буде каталізатором розвитку зернового виробництва з високою доданою вартістю на території регіону, сприяючи реалізації інноваційного сценарію стратегії розвитку зернового виробництва й ринку зерна в регіоні.

Висновки. В даній статті обґрунтовано методичні і методологічні концепції організації й підвищення ефективності інтегрованого агропромислового формування (зернопродуктового кластера) з урахуванням специфічних особливостей світових проблем в економіці й кризовому стані галузей і підприємств АПК регіонів України.

Структура продуктивних підкомплексів регіонального АПК – недостатньо прозора й дуже об’ємна в силу великих територіальних утворень, яка має потребу в подальшому структуруванні на основі створення на регіональному рівні ефективно функціонуючих інтегрованих агропромислових формувань – продуктивних кластерів у системі АПК. Їхнє формування як цілісної відтворювальної системи зв’язано зі спеціалізацією, розміщенням агропромислових галузей у територіальних рамках регіону, розвитком міжгалузевих відносин і зв’язків сільського господарства, харчової промисловості, виробничої й ри-

нкової інфраструктури в процесі відтворення, що, в остаточному підсумку, доповнює продуктову структуру регіонального АПК. Основними комплексуютьовуючими факторами формування продуктових кластерів є кооперація й інтеграція підприємств регіонального АПК для виробництва, переробки й реалізації продуктів харчування певного виду. Завдання кластера, створюваного в рамках продуктових підкомплексів, полягає в тому, щоб додати виробництву сільськогосподарських продуктів закінчену форму з раціональним рішенням технічних, технологічних, економічних питань, пов'язаних з одержанням сировини, заготівлею, транспортуванням, переробкою, зберіганням і реалізацією готової продукції.

Не сприяють ефективному зернопродуктовому виробництву й недосконалі взаємини між сільськогосподарськими, переробними й торгівельними підприємствами. Система взаєморозрахунків по технологічному ланцюзі "виробництво – переробка – торгівля" слабо відбиває інтереси сільгосптоваровиробників.

Крім того, структура посівних площ має істотні недоліки, не відповідає науковим рекомендаціям, що негативно позначається на розвитку зерновиробництва. Більшість господарств не являється спеціалізованими, і виробництво зерна в них не доведено до оптимальних розмірів. Оскільки основним інтегратором в АПК є сільськогосподарські товаровиробники як джерело формування сировинної бази для переробної промисловості, необхідно чітко визначити параметри відтворювальних пропорцій по всьому технологічному ланцюзі: виробництво сировини - переробка - реалізація - споживання готової продукції.

З урахуванням результатів аналізу процесів розвитку зернопродуктового підкомплексу регіонального АПК, об'єктивних законів формування й функціонування соціально-економічних систем в умовах зміни факторів зовнішнього середовища діючим алгоритмом вирішення цих завдань є визначення ефективних схем, моделей й інструментів підвищення ринково-конкурентної стійкості продуктових підкомплексів АПК регіону. Структура кластерної моделі розвитку продуктового зернопродуктового підкомплексу регіонального АПК повинна отримати науково обґрунтовану методологічну, практичну схему і включати усвій склад представників всіх структурних елементів (органи влади й громадські організації, наука, представники інфраструктурних ланок, сільськогосподарські товаровиробники і їхні об'єднання). Механізмом реалізації функцій управління кластерної структури є інноваційна діяльність.

Підвищення ефективності кластера можливо лише при інтенсивному веденні основних його галузей і при інтеграції аграрних і переробних підприємств. Основними умовами збільшення обсягів виробництва зерна повинні стати обґрунтовані нами: спеціалізація й концентрація виробництва по природно-економічних зонах регіону; створення спеціалізованих насінницьких господарств; реалізація основних умов інтенсивного ведення зерновиробництва. Розрахунок нормативного рівня вартості зерна, проведений по технологічній карті з врахуванням нормативних витрат ресурсів, темпів росту цін на засоби виробництва, показав можливість її зниження в 1,5-3 рази по галузях підкомплексу в порівнянні з фактичними.

Проведені дослідження доводять, що організація інтегрованих структур на основі кластерного підходу сприяє розвитку інноваційних процесів, поліпшенню інвестиційного клімату галузей продуктового підкомплексу АПК регіону й, тим самим, підвищенню його конкурентноздатності.

Список використаних джерел:

1. Калькаєв И. Г. Обґрунтування й формування критеріїв стійкого розвитку зерно-продуктового підкомплексу / И. Г. Калькаєв // Формування ринкових відносин у регіональному АПК : матер. Міжнарод. заочн. наук.-практ. конф. / під заг. ред. М. П. Гриценко. - Барнаул : Аз Бука, 2004. - С. 292-300.

2. Бобильов Д.С. Агропромислова інтеграція- необхідна умова адаптації АПК до ринку // Економіка сільськогосподарських і переробних підприємств. 2009 №7. С. 70.

3. Путін В.В. Забезпечення стійкого розвитку сільського господарства - пріоритетне завдання. // Економіка сільського господарства Росії. 2010. №2. С. 11-14.

Рецензент: д.е.н. Шуст О.А.

УДК 657

**ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ У ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ
ЗА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИМИ КОНТРАКТАМИ**

Галещук С.М., аспірант

Тернопільський національний економічний університет

Автор досліджує особливості фінансового та управлінського обліку трансакцій в іноземній валюті, що супроводжують зовнішньоекономічну діяльність підприємства, та можливості його удосконалення. Розглядається необхідність включення обраної методики обліку розрахунків у іноземній валюті у облікову політику підприємства.

Author investigates current approaches to financial and management accounting of foreign currency transactions within international activities of enterprises and possibilities of their improvements. Accounting policy enhancement concerns accounting methodic of currency transactions is considered.

Постановка проблеми. Вітчизняна економіка характеризується значним рівнем відкритості, що з однієї сторони сприяє виходу українських виробників на світові ринки товарів і послуг, капіталу, факторів виробництва, а з іншої робить її чутливою до зовнішніх шоків. Здійснення зовнішньоекономічної діяльності в умовах сучасного розвитку господарства та інноваційних банківських технологій супроводжується розрахунками у вільно або частково конвертованих валютах, методика обліку та відображення яких впливає на результати діяльності підприємства, що підкреслює актуальність обраної теми дослідження.

Грошові кошти як інструмент забезпечення поточної роботи підприємства, його стратегічного розвитку диктують необхідність збалансування грошових потоків для діяльності компанії. Зазвичай зовнішньоекономічні контракти передбачають розрив у часі між одержанням товарів, послуг, фінансових ресурсів та розрахунками за цими операціями, що вимагає постійного контролю за виконанням зобов'язань та ефективного менеджменту грошових потоків на всіх етапах виконання договору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковіта методичні аспекти обліку розрахунків у іноземній валюті викладені в працях Ф. Бутинця,